

NAUKI GEOGRAFICZNE *KOMITET* W POLSCE* *NAUK* *GEOGRAFICZNYCH* *PAN*

1. WSTĘPNA CHARAKTERYSTYKA

Geografia w Polsce jest samodzielną nauką, wyodrębnioną instytucjonalnie zarówno w zakresie działalności badawczej, jak i kształcenia akademickiego w formie kierunku.

Geografię w strukturze organizacyjnej (PAN, KBN) zalicza się w Polsce do nauk o Ziemi. Cechuje ją jednak wyraźna odmiennność przedmiotowa i metodologiczna od innych dyscyplin zaliczanych do tych nauk, gdyż geografia zajmuje się zarówno zjawiskami i procesami przyrodniczymi, jak i społecznymi, gospodarczymi i politycznymi, badając je na wyższym poziomie integracji przestrzennej, niż to zachodzi w innych naukach o Ziemi.

Usytuowanie geografii w organizacji nauki i jej podziały wewnętrzne kształtują się odmiennie w nauce w różnych krajach. Zawsze jednak obejmuje ona swoimi zainteresowaniami sferę przyrodniczą i społeczną, chociaż proporcje między nimi są różne.

W geografii polskiej jako zasadniczy ukształtował się podział na dwie główne dyscypliny: geografię fizyczną i geografię społeczno-ekonomiczną, które z kolei dzieli się wraz z rosnącą specjalizacją na poddyscypliny lub zespoły problemowe. Podział ten nie jest ani rozłączny, ani też wyczerpujący, a zakresy są rozmyte i zależą od różnych przyjętych koncepcji przedmiotowych. Stąd też coraz częściej używa się nazwy nauki geograficzne zamiast geografia.

Pomimo tego podziału, geografowie polscy traktują swoją naukę jako całość, utrzymują jej jedność organizacyjną i dążą do wzmocnienia powiązań wewnętrznych oraz do pogłębienia i rozszerzenia jej problematyki dotyczącej badania zależności: człowiek–środowisko przyrodnicze, którą uznaje się jako nadrzędny i czołowy problem współczesnej geografii.

Struktura wewnętrzna geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej jest podobna. Występują w niej dwie płaszczyzny: wyspecjalizowanych poddyscyplin, ujęcia całościowego lub integrującego. Charakter ich i struktura przedstawia się następująco.

* Tekst opracowali: prof. dr hab. ZBYSZKO CHOJNICKI i czł. koresp. PAN STEFAN KOZARSKI. Rozdz. 2 — Struktura instytucjonalna i dane statystyczne, tabele 1—6 i załącznik 1 — opracował dr ZDZISŁAW KAMIŃSKI, załącznik 2 opracował dr ROMAN MATYKOWSKI.

Współczesna **geografia fizyczna** jest dziedziną wiedzy zajmującą się systemami środowiska przyrodniczego średniej wielkości (geosystemami), które funkcjonują w obrębie epigeosfery. Złożona struktura geografii fizycznej polega na tym, że rozwijają się równolegle dyscypliny integrujące, a więc: paleogeografia górnego czwartorzędu sprzężona z geomorfologią oraz tzw. kompleksowa geografia fizyczna, zmierzająca wyraźnie ku geoeologii, a także dyscypliny specjalistyczne, takie jak: geomorfologia, klimatologia, hydrologia geograficzna i oceanografia, glaciologia i geokriologia, pedogeografia i biogeografia.

Geografia społeczno-ekonomiczna zajmuje się szeroko pojętą sferą społeczną, a więc zjawiskami gospodarczymi, politycznymi, ludnościowymi, osadniczymi i kulturowymi w ujęciu przestrzennym, regionalnym i ekologicznym. Ponieważ zasadniczymi składnikami systemów społecznych, które tworzą tę sferę, są jednostki ludzkie, lepszą nazwą od geografii społeczno-ekonomicznej byłaby geografia człowieka, obejmująca różne aspekty działalności ludzkiej.

Geografia społeczno-ekonomiczna jest również uprawiana na obu płaszczyznach: wyspecjalizowanych poddyscyplin i całościowej (integrującej).

W ramach ujęcia wyspecjalizowanego wyróżnia się szereg poddyscyplin dotyczących różnorodnych zjawisk lub rodzajów działalności człowieka, jak: geografia przemysłu, rolnictwa, transportu lub komunikacji, usług, handlu, rekreacji, turystyki, ludności, migracji, wsi, miast, kultury, polityczna, społeczna, religii, administracji, stosunków międzynarodowych i inne. W miejsce mozaiki tych poddyscyplin należy przyjąć jako bardziej podstawowy, podział na cztery bloki problemowe: geografii ekonomiczną, geografii ludności i osadnictwa, geografii społeczną oraz geografii polityczną.

W ujęciu całościowym (integrującym) zjawiska i procesy rozpatruje się kompleksowo w postaci terytorialnych lub przestrzennych systemów społeczno-gospodarczych występujących na różnych poziomach rzeczywistości społecznej: lokalnym, regionalnym, krajowym, globalnym.

Zarówno w geografii fizycznej, jak i społeczno-ekonomicznej oba ujęcia — wyspecjalizowane i całościowe — są komplementarne. W geografii fizycznej ujęcie wyspecjalizowane ma jednak głębszy charakter i wykazuje silniejszą tendencję do wyodrębnienia organizacyjnego niektórych dyscyplin. Warto również zwrócić uwagę na wyjątkowe możliwości interdyscyplinarnej współpracy geografii z innymi naukami o Ziemi oraz przestrzennymi i ekonomicznymi, które biorą się z rozległości jej pola badawczego, obejmującego zarówno środowisko przyrodnicze, jak i gospodarkę człowieka.

2. STRUKTURA INSTYTUCJONALNA I DANE STATYSTYCZNE

Strukturę instytucjonalną geografii jako dyscypliny naukowej tworzą placówki samodzielne:

1. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie.
2. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego — Instytut Geografii Społecznej, Ekonomicznej i Regionalnej, Instytut Nauk Fizycznogeograficznych, Instytut Krajów Rozwijających się, Katedra Kartografii, Pracownia Edukacji Komputerowej.

3. Jednostka pozawydziałowa Uniwersytetu Warszawskiego — Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego.

4. Wydział Biologii, Geografii i Oceanologii Uniwersytetu Gdańskiego — Katedra Geografii Ekonomicznej, Katedra Geografii Fizycznej i Kształtowania Środowiska, Katedra Geomorfologii i Geologii Czwartorzędu, Katedra Hydrologii i Klimatologii, Zakład Kartografii i Fotointerpretacji, Zakład Geografii Gospodarki Morskiej, Zakład Dydaktyki Geografii i Biologii.

5. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie — Instytut Geografii.

6. Wydział Geograficzno-Biologiczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie — Instytut Geografii.

7. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie — Instytut Nauk o Ziemi, Zakład Geografii Ekonomicznej i Planowania Przestrzennego (filia UMCS w Rzeszowie).

8. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Łódzkiego — Instytut Geografii Ekonomicznej i Organizacji Przestrzeni, Katedra Badań Czwartorzędu, Katedra Geografii Fizycznej Kompleksowej, Zakład Hydrologii i Gospodarki Wodnej, Zakład Gleboznawstwa i Paleopedologii, Zakład Geomorfologii, Zakład Meteorologii i Klimatologii, Pracownia Kształtowania i Ochrony Środowiska, Pracownia Dydaktyki Geografii, Pracownia Kartowania Geologicznego, Zakład Ekonomiki Rozwoju Miast, Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska.

9. Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu — Instytut Badań Czwartorzędu, Instytut Geografii Fizycznej, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Planowania Przestrzennego.

10. Wydział Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w Sosnowcu — Katedra Geografii Fizycznej, Katedra Geografii Ekonomicznej, Katedra Geomorfologii.

11. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu — Instytut Geografii.

12. Wydział Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego — Instytut Geograficzny.

13. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach — Instytut Geografii.

Placówki niesamodzielne:

1. Wydział Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Szczecińskiego — Instytut Nauk o Morzu, Katedra Geografii Transportu.

2. Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego — Katedra Geografii Gospodarczej.

3. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku — Katedra Geografii.

4. Wydział Ekonomiki Produkcji Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie — Katedra Geografii Ekonomicznej i Kształtowania Środowiska.

5. Wydział Ekonomiki Produkcji Akademii Ekonomicznej w Krakowie — Zakład Geografii Ekonomicznej Instytutu Polityki Ekonomicznej i Gospodarki Regionalnej.

6. Wydział Ekonomii Akademii Ekonomicznej w Poznaniu — Katedra Polityki Gospodarczej i Planowania Rozwoju, Centrum Badania Gospodarki Regionalnej.

7. Wydział Zarządzania AE w Poznaniu — Katedra Ekonomiki Przestrzennej i Środowiskowej.

8. Wydział Turystyki i Rekreacji Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu — Katedra Geografii Turyzmu.

Geografię jako dyscyplinę naukową uprawia więc 13 placówek samodzielnych oraz 8 placówek niesamodzielnych (1 instytut, 7 katedr, 1 zakład, 1 Centrum).

Komitet Badań Naukowych PAN przyznał placówkom geograficznym następujące kategorie (patrz tab. 1):

Tabela 1

Placówki według kategorii ustalonych przez Komitet Badań Naukowych PAN

Placówka geograficzna	Kategoria
1. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie	A
2. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych — UW	A
3. Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego — UW	A
4. Wydział Biologii, Geografii i Oceanologii — UG	B
5. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UJ	A
6. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UMCS	A
7. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UŁ	A
8. Wydział Nauk Geograficznych — UAM	A
9. Wydział Nauk o Ziemi — UŚ	B
10. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UMK	A
11. Wydział Nauk Przyrodniczych — UW.	B
12. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy — WSP im. J. Kochanowskiego w Kielcach	B
13. Wydział Geograficzno-Biologiczny — WSP im. Komisji Edukacji Narodowej	B
14. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy — WSP w Słupsku	B

Źródło: *Informator nauki polskiej 1992/1993, Informator geografii polskiej*, „Dokumentacja Geograficzna” (Suplement), Warszawa 1992.

Strukturę organizacyjną placówek geograficznych przedstawia tabela 2, która ujmuje wewnętrzny podział placówek według ośrodków geograficznych oraz rodzajów uczelni.

W samodzielnych i niesamodzielnych placówkach geograficznych zatrudnionych jest 799 pracowników naukowych (patrz tab. 3), w tym: 217 profesorów, docentów i dr habilit. (27,1%), 328 adiunktów (41,1%) oraz 254 asystentów (31,8%). Pod względem zatrudnienia największym ośrodkiem geograficznym jest Warszawa (154 prac. nauk.),

a w dalszej kolejności: Poznań (114), Łódź (88), Lublin (81), Kraków (79). Dokładną strukturę zatrudnienia pracowników naukowych geografii według przyjętych kategorii oraz ośrodków i placówek geograficznych przedstawia tabela 4:

Tabela 2
Struktura organizacyjna placówek geograficznych według ośrodków i uczelni

Ośrodek — Uczelnia	Liczba instytutów	Liczba katedr	Liczba zakładów	Liczba pracowni	Liczba stacji nauk.-bad. i obserw.	Liczba labora- toriów
Warszawa						
1. Polska Akademia Nauk	1	—	8	2	5	—
2. Uniwersytet Warszawski	4	1	14	4	—	—
3. Szkoła Główna Handlowa	—	—	—	—	—	—
Gdańsk						
1. Uniwersytet Gdański	—	4	3	—	1	—
Kraków						
1. Uniwersytet Jagielloński	1	—	8	5	1	—
2. Wyższa Szkoła Pedagogiczna	1	—	4	2	—	—
3. Akademia Ekonomiczna	—	1	1	—	—	—
Lublin						
1. Uniwersytet M. C. Skłodowskiej	1	—	11	—	2	1
2. Katolicki Uniwersytet Lubelski	—	1	—	—	—	—
Łódź						
1. Uniwersytet Łódzki	1	3	9	3	—	1
Poznań						
1. Uniwersytet im. A. Mickiewicza	3	—	15	—	2	2
2. Akademia Ekonomiczna	—	3*	—	—	—	—
3. Akademia Wychowania Fizycznego	—	1	—	—	—	—
Sosnowiec						
1. Uniwersytet Śląski	—	3	7	1	—	2
Toruń						
1. Uniwersytet im. M. Kopernika	1	—	7	1	—	—
Wrocław						
1. Uniwersytet Wrocławski	1	—	7	3	3	1
Szczecin						
1. Uniwersytet Szczeciński	—	1	—	—	—	—
Kielce						
1. Wyższa Szkoła Pedagogiczna	1	—	6	5	2	2
Słupsk						
1. Wyższa Szkoła Pedagogiczna	—	1	3	—	—	—
R a z e m:	15	19	103	26	16	9

* 2 Katedry oraz Centrum Badania Gospodarki Regionalnej (jedn. badawcza)

Źródło: *Informator geografii polskiej*, Ankiety instytucji oraz informacje z dziekanatów wydziałów

Tabela 3
Pracownicy naukowí wg stanu na 31 XII 1992

Ośrodek	Pracownicy naukowí			
	ogółem	Profesorowie*, docenci, dr habilit.	Adiunkci	Asystenci
1. Warszawa	184	62	80	42
2. Gdańsk	48	12	22	14
3. Kraków	79	24	41	14
4. Lublin	81	21	36	24
5. Łódź	88	18	36	34
6. Poznań	114	32	32	50
7. Sosnowiec	44	10	15	19
8. Toruń	34	11	13	10
9. Wrocław	56	11	29	16
10. Szczecin	7	4	3	—
11. Kielce	38	9	11	18
12. Słupsk	26	3	10	13
R a z e m	799	217	328	254

* W zestawieniach podano łączną liczbę profesorów tytularnych i uczelnianych
Źródło: Informator nauki polskiej, Informator geografii polskiej, Ankiety instytucji, informacje
 uzyskane w dziekanatach wydziałów.

Tabela 4
Zatrudnienie według ośrodków i placówek geograficznych wg stanu na 31 XII 1992

Ośrodki i placówki	Ogólna liczba pracow- ników nauko- wych	Profeso- rowie*, docenci, i dr habi- litowani	Adiunkci	Asys- tenci
Warszawa				
1. Instytut Geografii i Przestrz. Zagosp. PAN	79	28	36	15
2. Inst. Geogr. Społ., Ekonom. i Region. UW	25	9	8	8
3. Inst. Nauk Fizycznogeograficznych UW	35	9	16	10
4. Inst. Krajów Rozwijających się (2 zakł.+1 prac.) UW	11	5	2	4
5. Katedra Kartografii UW	13	2	9	2
6. Pracownia Eduk. Komputerowej UW	1	—	1	—
7. Europejski Instytut Rozw. Region. i Lokalnego UW	9	4	5	—
8. Katedra Geogr. Ekonom. i Kształt. Środowiska — Szkoła Główna Handlowa	11	5	3	3
R a z e m	184	62	80	42

Ośrodki i placówki	Ogólna liczba pracow- ników nauko- wych	Profeso- rowie*, docenci i dr habi- litowani	Adjunkci	Asys- tenci
Gdańsk				
1. Katedra Geografii Ekonomicznej	11	3	7	1
2. Katedra Geogr. Fizycznej i Kształt. Środowiska	8	2	2	4
3. Katedra Geomorfologii i Geol. Czwartorzędu	7	2	3	2
4. Katedra Hydrologii i Klimatologii	10	2	4	4
5. Zakład Kartografii i Fotointerpret.	4	1	2	1
6. Zakład Geografii Gospod. Morskiej	5	1	3	1
7. Zakład Dydaktyki Geografii i Biologii	3	1	1	1
R a z e m	48	12	22	14
Kraków				
1. Instytut Geografii UJ	41	13	22	6
2. Instytut Geografii WSP w Krakowie	33	10	16	7
3. Zakład Geografii Ekonomicznej — Akademia Ekonomiczna	5	1	3	1
R a z e m	79	24	41	14
Lublin				
1. Instytut Nauk o Ziemi UMCS	65	13	28	24
2. Katedra Geografii Ekonomicznej KUL	2	2	—	—
3. Zakład Geografii Ekonomicznej i Planow. Przestrz. Wydz. Ekonomiczny, filia UMCS w Rzeszowie	14	6	8	—
R a z e m	81	21	36	24
Łódź				
Wydział Biologii i Nauk o Ziemi				
1. Instytut Geografii Ekonom. i Organiz. Przestrzeni	36	5	12	19
2. Katedra Badań Czwartorzędu	11	2	4	5
3. Zakład Hydrologii i Gospodarki Wodnej	5	1	1	3
4. Zakład Gleboznawstwa i Paleopedologii	3	2	—	1
5. Pracownia Kształtowania i Ochrony Środowiska	1	—	1	—
6. Katedra Geografii Fizycznej Kompleksowej	7	1	2	4
7. Zakład Geomorfologii	6	2	4	—
8. Zakład Meteorologii i Klimatologii	3	1	2	—
9. Pracownia Dydaktyki Geografii	2	—	2	—
10. Pracownia Kartowania Geologicznego	1	—	1	—
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny				
1. Zakład Ekonomiki Rozwoju Miast	6	1	4	1
2. Zakład Ekonomiki Regionalnej i Ochrony Środowiska	7	3	3	1
R a z e m	88	18	36	34
Poznań				
1. Instytut Badań Czwartorzędu UAM	32	8	9	15
2. Instytut Geografii Fizycznej UAM	33	9	6	18
3. Instytut Geografii Społ.-Ekonom. i Plan. Przestrz. UAM	25	6	6	13
4. Katedra Polityki Gospod. i Plan. Rozwoju — Akad. Ekonom.	6	3	3	—
5. Centrum Badania Gospod. Regionalnej — Akad. Ekonom.	2	1	1	—

Ośrodki i placówki	Ogólna liczba pracow- ników nauko- wych	Profeso- rowie*, docenci i dr habi- litowani	Adiunkci	Asys- tenci
6. Katedra Ekonom. Przestrz. i Środow. Akad. Ekonom.	12	3	5	4
7. Katedra Geografii Turyzmu — Akad. Wychow. Fizycznego	4	2	2	—
R a z e m	114	32	32	50
Sosnowiec				
1. Katedra Geografii Fizycznej UŚ	16	5	4	7
2. Katedra Geografii Ekonomicznej UŚ	13	3	7	3
3. Katedra Geomorfologii UŚ	15	2	4	9
R a z e m	44	10	15	19
Toruń				
1. Instytut Geografii UMK	34	11	13	10
Wrocław				
1. Instytut Geograficzny UWr.	56	11	29	16
Szczecin				
1. Instytut Nauk o Morzu USz.	5	2	3	—
2. Katedra Geografii Transportu USz.	2	2	—	—
R a z e m	7	4	3	—
Kielce				
1. Instytut Geografii WSP	38	9	11	18
Słupsk				
1. Katedra Geografii WSP	26	3	10	13
Ogółem pracowników naukowych	799	217	328	254

* W zestawieniu podano łączną liczbę profesorów tytularnych i uczelnianych

Ź r ó d ł o: *Informator nauki polskiej 1992/93, Informator geografii polskiej 1992*, Ankiety instytucji, informacje uzyskane w dziekanatach wydziałów.

W placówkach parageograficznych (PAN, instytutach uniwersytetów, politechnikach, akademiach ekonomicznych, akademiach wychowania fizycznego, instytutach resortowych, lokalnych ośrodkach badawczych i innych) zatrudnionych było około 200 geografów — pracowników naukowych (70 prof., doc., dr hab.; 70 adiunktów i 54 asystentów).

Uprawnienia do nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego nauk o Ziemi w zakresie geografii posiada 11 placówek geograficznych, w tym: 8 placówek uprawnionych jest do nadawania obu tych stopni, a 3 placówki uprawnione są do nadawania tylko stopnia doktora (patrz tab. 5).

Studia magisterskie w zakresie geografii prowadzone są w 11 ośrodkach (13 placówkach geograficznych). Spośród 13 placówek prowadzących te studia, 10 to wydziały uniwersyteckie, a 3 to wydziały wyższych szkół pedagogicznych (patrz. tab. 6). W roku akad. 1991/1992, największym, pod względem liczby studentów ośrodkiem kształcenia geografów był Kraków (828 stud.), a następnie Poznań (714 stud.) i Warszawa (618).

Tabela 5

Uprawnienia do nadawania stopni naukowych doktora i doktora habilitowanego
nauk o Ziemi w zakresie geografii

Placówka	Stopień naukowy
1. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN	doktor doktor habilit.
2. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych — UW	doktor doktor habilit.
3. Wydział Biologii, Geografii i Oceanologii — UG	doktor
4. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UJ	doktor doktor habilit.
5. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UMCS	doktor doktor habilit.
6. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UŁ	doktor doktor habilit.
7. Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych — UAM w Poznaniu	doktor doktor habilit.
8. Wydział Nauk o Ziemi — UŚ	doktor
9. Wydział Biologii i Nauk o Ziemi — UMK	doktor doktor habilit.
10. Wydział Nauk Przyrodniczych — UW.	doktor doktor habilit.
11. Wydział Geograficzno-Biologiczny — WSP im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	doktor

Źródło: *Informator nauki polskiej 1992/1993, Informator geografii polskiej 1992.*

Tabela 6

Studia magisterskie w zakresie geografii
Rok akadem. 1991/1992

Ośrodek — Uczelnia — Wydział	Liczba studentów		
	ogółem	studia stacj.	studia zaoczne
Warszawa			
1. UW — Wydział Geografii i Studiów Regionalnych	601	415	186
2. UW — Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego	17	17	—
Gdańsk			
1. UG — Wydział Biologii, Geografii i Oceanologii	421	293	128
Kraków			
1. UJ — Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	336		
2. WSP — Wydział Geograficzno-Biologiczny	492	302	190
Lublin			
1. UMCS — Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	505		
Łódź			
1. UŁ — Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	469	330	139

Ośrodek — Uczelnia — Wydział	Liczba studentów		
	ogółem	studia stacj.	studia zaoczne
Poznań 1. UAM — Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych	714	488	226
Sosnowiec 1. UŚ — Wydział Nauk o Ziemi	476		
Toruń 1. UMK — Wydział Biologii i Nauk o Ziemi	416	308	108
Wrocław 1. UW. — Wydział Nauk Przyrodniczych	348	288	60
Kielce 1. WSP — Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	383	242	141
Słupsk 1. WSP — Wydział Matematyczno-Przyrodniczy	425	185	240
Razem:	5603		

Źródło: *Informator geografii polskiej*, informacje uzyskane w dziekanatach wydziałów.

Studia doktoranckie w zakresie geografii prowadzone są aktualnie w 5 ośrodkach: Warszawie, Poznaniu, Łodzi, Krakowie i Sosnowcu (patrz zał. 1).

Studia podyplomowe odbywają się w 8 ośrodkach (patrz zał. 1).

W Polsce w dziedzinie geografii działają dwa towarzystwa i stowarzyszenia naukowe: Polskie Towarzystwo Geograficzne w Warszawie, skupiające 2300 członków oraz Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich z siedzibą w Poznaniu, zrzeszające 120 członków.

3. PROBLEMATYKA GEOGRAFII

Wyróżniamy dwa rodzaje funkcji wiedzy geograficznej: poznawcze, związane z postępem naukowym polegającym na wykrywaniu lub ustalaniu faktów i ich wyjaśnianiu; aplikacyjne, dotyczące roli edukacyjnej i kulturotwórczej geografii oraz roli użytecznej geografii, a więc usprawniania na jej podstawie działalności praktycznej. Podział ten nie jest ostry, gdyż badania podstawowe pełniące przede wszystkim funkcję poznawczą są wykorzystane dla celów praktycznych.

Funkcje poznawcze wysuwają się na pierwszy plan w obu głównych działach geografii. W geografii fizycznej funkcje poznawcze wyraźnie dominują nad funkcjami aplikacyjnymi, gdyż dziedzina ta należy do nauk zajmujących się badaniami podstawowymi. Wynikają one głównie z potrzeb samorozwoju geografii fizycznej oraz jej wyspecjalizowanych dyscyplin, w tym kształcenia kadr. Jednakże uzyskiwane rezultaty badań, dotyczące nowych faktów o charakterze przyrodniczym, przede wszystkim w dyscyplinach wyspecjalizowanych, są lub mogą być wykorzystywane dla celów praktycznych. Wyróżnia się w tym zakresie hydrologia geograficzna, klimatologia oraz geomorfologia.

W geografii społeczno-ekonomicznej również główny trzon badań ma charakter poznawczy. Postęp poznawczy dokonuje się przede wszystkim przez rozszerzanie i pogłębianie wiedzy faktycznej dotyczącej kształtowania się zmian przestrzennych zjawisk i struktur ekonomicznych, społecznych, ludnościowych, osadniczych i politycznych, jakie zachodzą współcześnie w Polsce. Zachodzi też postęp teoretyczny dotyczący wyjaśnienia tych uwarunkowań, głównie na gruncie koncepcji rozwoju w ujęciu przestrzennym. Towarzyszy temu poważny postęp metodologiczny nie tylko w zakresie rozwoju i zastosowań metod statystycznych i modelowania matematycznego, ale także przebudowy samego modelu geografii społeczno-ekonomicznej w ujęciu systemowym i dynamicznym. Postęp faktyczny jest wyższy w badaniach wyspecjalizowanych. Na pierwszy plan wysuwają się wyniki w dziedzinie geografii osadnictwa i ekonomicznej, a w ostatnim czasie również geografii społecznej; postęp teoretyczny natomiast w ujęciu całościowym. Wyniki tych badań mogą być również wykorzystywane dla usprawniania działalności praktycznej, a ich wyboru dokonuje się także, ze względu na ich użyteczność. Jest to wynikiem finalizacji badań, a więc ukierunkowaniu ich na cele zewnętrzne — społeczne.

Funkcje edukacyjne i kulturotwórcze. Geografia stanowi bardzo ważny składnik zarówno nauczania na poziomie podstawowym i średnim, jak i w szerszym znaczeniu — edukacji społecznej. W procesach tych geografia pełni potrójną rolę: 1) dostarcza wiedzy naukowej o świecie, 2) wyrabia pewne umiejętności, 3) kształtuje określone podejścia i wartości.

Oprócz własnych wyników geografia syntetyzuje też wiedzę z zakresu innych nauk o Ziemi oraz nauk społecznych zarówno w procesie nauczania, jak i popularyzowania.

Ad 1. Chodzi o wiedzę i zrozumienie położenia i umiejscowienia różnorodnych zdarzeń i obiektów w układzie geograficznym i zachodzących między nimi relacji przestrzennych, naturalnych systemów Ziemi i ich składników (form powierzchni, gleb, wód, klimatu, roślinności) oraz oddziaływań zachodzących w ich obrębie i między nimi, terytorialnych systemów społeczno-ekonomicznych i ich składników, wzajemnych oddziaływań między systemami przyrodniczymi (środowiskiem) a społeczno-gospodarczymi (człowiek, społeczeństwo), zróżnicowania ludzi, społeczności ludzkich i ich kultur oraz ich oddziaływań na środowisko, struktur i procesów kształtujących warunki życia i działalność ludzi we własnym regionie i kraju, współzależności rozwoju i globalnych zagrożeń we współczesnym świecie.

Ad 2. Dotyczy wyrabiania umiejętności w zakresie: odczytywania i interpretacji map i planów, obserwacji terenowej, wykorzystywania informacji i danych statystycznych.

Ad 3. Kształtowanie podejść i wartości przez geografę dotyczy przede wszystkim: uzasadnienia i rozwijania zasad tzw. etyki środowiskowej kładącej szczególny nacisk na rozumienie i ochronę środowiska przyrodniczego, a tą drogą do podnoszenia tzw. świadomości ekologicznej, pobudzania świadomości w zakresie respektowania praw ludzi na gruncie odmienności geograficzno-kulturowych, rozwiązywania konfliktów na poziomie lokalnym, regionalnym, narodowymi i globalnym.

Wiedza geograficzna pełni swoje **funkcje użytkowe** w dwojaki sposób: bezpośredni i pośredni. Rola bezpośrednia wiedzy geograficznej polega na rozwiązywaniu problemów dotyczących projektowania, przez konstruowanie projektów lub planów

utrzymania lub zmiany pewnych stanów rzeczy lub procesów oraz określenia sposobów ich realizacji. Rola pośrednia natomiast polega na tym, że wiedza ta stanowi jedynie podstawę rozwiązywania problemów praktycznych przez budowanie diagnoz stanów rzeczy wraz z ich oceną, formułowanie ekspertyz i wskazań co do kierunku zmiany i ich uwarunkowań, formułowania prognoz ostrzegawczych, konstruowaniu modeli optymalizacyjnych systemów i procesów.

W geografii fizycznej funkcje użyteczne odzwierciedlają się wyłącznie w roli pośredniej, tzn. w formułowaniu przez geografie fizyczną kompleksową diagnoz dotyczących np. stanu środowiska przyrodniczego zdegradowanego przez człowieka, albo też stanu środowiska dla potrzeb jego zagospodarowania. Ważne są również liczne, wykonywane przez hydrologów, klimatologów i geomorfologów, ekspertyzy odnoszące się do zjawisk katastrofalnych, stanowiących istotne zagrożenie dla społeczeństwa. Funkcje użyteczne realizują się również pośrednio poprzez współpracę wyspecjalizowanych dyscyplin z naukami rolniczymi (np. zagadnienia erozji gleb), czy naukami geologicznymi (kartowanie geologiczne w skali szczegółowej).

Geografia społeczno-ekonomiczna pełni głównie rolę pośrednią w rozwiązywaniu problemów leżących w polu jej kompetencji badawczych. Nie sposób natomiast dokonywać jakiegoś podziału wiedzy z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej na poznawczą i praktyczną. W zasadzie ogół tej wiedzy może być wykorzystany dla celów praktycznych. Bardziej użyteczne są jednak te wyniki badań, które dotyczą problemów o dużej wadze społecznej oraz wyodrębniają czynniki sterowalne.

Do problemów o dużej wadze społecznej i pewnym stopniu sterowalności należały w zasadzie główne osiągnięcia określane poprzednio zarówno jako badania wyspecjalizowane, jak i integrujące. Dość często stawia się pod adresem tych badań postulat, by były ukierunkowane planistycznie. Zarzut ten nie wydaje się trafny, czego dowodzi skierowanie prawie w całości badań geograficzno-ekonomicznych w byłym NRD na potrzeby planistyczne. Przyczyniło się to do spłylenia charakteru badań oraz osłabienia pozycji geografii ekonomicznej NRD na forum światowym. Inną sprawą jest, w jakim stopniu i dlaczego wyniki te nie są w pełni wykorzystywane.

Tak więc praktyczna rola geografii polega przede wszystkim na dostarczaniu zobiektywizowanego, faktycznego obrazu zróżnicowania właściwości systemu społeczno-gospodarczego kraju; wypracowania metod wielozmiennej analizy regionalnej oraz procedur regionalizacyjnych dla potrzeb planowania przestrzennego i podziałów terytorialno-administracyjnych oraz wprowadzenia do praktyki planistycznej podstaw teoretycznych lokalizacji, funkcjonowania gospodarki przestrzennej oraz rozwoju regionalnego i lokalnego.

Zwiększenie natomiast bezpośredniej roli geografii społeczno-ekonomicznej w działalności praktycznej jest uwarunkowane przede wszystkim wprowadzeniem modelowania przestrzenno-ekonomicznego o charakterze dynamicznym i decyzyjnym.

Zasięg i zakres poznawczy badań geograficznych

Geografia fizyczna oraz jej dyscypliny wyspecjalizowane w równym stopniu zajmują się problematyką polską i ogólnopoznawczą. W obydwu zakresach silny akcent kładzie się na poszukiwanie nowych rozwiązań metodologicznych i doskonalenie procedur

badawczych z zastosowaniem metod statystyczno-matematycznych. W tzw. polskiej problematyce na podkreślenie zasługuje rozwój, w ostatnich latach, zintegrowanego monitoringu zjawisk fizycznogeograficznych środowiska przyrodniczego. Natomiast w obrębie problematyki ogólnopoznawczej cechą znamionną wyspecjalizowanych dyscyplin fizycznogeograficznych, a szczególnie geomorfologii, są badania porównawcze na obszarach pozapolskich. Dotyczy to przede wszystkim badania zjawisk w strefie polarnej, w strefie półsuchej oraz w wysokich górach. Trzeba jednak pamiętać, że w odniesieniu do geografii jako całości, z jej dwoma głównymi działami oraz wyspecjalizowanymi dyscyplinami, fakt zajmowania się polską problematyką nie może być przeciwny, w sensie wartościującym, uprawianiu problematyki ogólnopoznawczej. Geografia jako nauka ma społeczny obowiązek coraz lepszego badania struktury i funkcjonowania krajowej przestrzeni geograficznej i dlatego problematyka krajowa jest zawsze potrzebna i na czasie.

W geografii społeczno-ekonomicznej zasięg badań koncentrował się na obszarze Polski, sporadycznie, głównie w celach porównawczych, wykonywano je na obszarze krajów sąsiedzkich i innych krajów Europy i świata. Nie dotyczy to syntez regionalnych w postaci monografii różnych krajów, które mają raczej znaczenie popularyzatorskie. Ograniczenie badań do obszaru Polski jest słabą stroną działalności badawczej w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej i było spowodowane ograniczeniami finansowymi oraz zarówno brakiem zainteresowania wynikami ze strony praktyki gospodarczej, jak i napięciami politycznymi, jakie występowały w relacjach międzynarodowych.

Natomiast zakres ważności badań miał zarówno charakter regionalny, jak i globalny, głównie w zakresie postępu teoretycznego i metodologicznego.

Wybitne osiągnięcia w nauce światowej; osiągnięcia praktyczne

W zakresie geografii fizycznej do osiągnięć o charakterze podstawowym wyspecjalizowanych dyscyplin fizycznogeograficznych, do których sądząc po wywołanym i nadal wywoływanym zainteresowaniu w skali międzynarodowej, można zaliczyć: odkrycia z zakresu współczesnych oraz kopalnych zjawisk i rekonstruowanych zdarzeń peryglacjalnych (począwszy od lat pięćdziesiątych do chwili obecnej); wyniki polarnych badań geomorfologicznych i glaciologicznych, szczególnie na Spitzbergenie (od końca lat pięćdziesiątych do chwili obecnej); tzw. eksperyment polowy w badaniu procesów geomorfologicznych środowisk górskich (ostatnie 30-lecie); badania geomorfologicznych zdarzeń ekstremalnych w Himalajach, Assam (ostatnie 15-lecie); sedimentologiczne analizy rozwoju form glacialnych i eolicznych (ostatnie 15-lecie); wyniki uzyskane w badaniu rozwoju den dolin rzecznych i rekonstrukcji paleohydrologicznych dla minionych 15 000 lat (ostatnie 15-lecie); monitorowany obieg wody w zlewni górskiej (ostatnie 15-lecie). Natomiast o wiele ważniejszy jest poziom metodologiczny badań. W tym zakresie obserwuje się stałą tendencję wzrostową, a pewne rozwiązania z zakresu stosowanych procedur i technik badawczych stawiają polską geografę fizyczną i jej wyspecjalizowane dyscypliny, szczególnie geomorfologię z paleografią górnego czwartorzędu oraz hydrologię na wysokiej pozycji w skali międzynarodowej. Należą do nich

np.: metody zintegrowanego monitoringu i analizy funkcjonowania geosystemów (zlewni eksperymentalnych) z zastosowaniem technik komputerowych; procedury i metody rekonstrukcji paleohydrologicznej; procedura sedymentologiczne w geomorfologii.

W geografii społeczno-ekonomicznej ważny i wyróżniający składnik osiągnięć, które zyskały uznanie w skali światowej stanowią przede wszystkim badania dotyczące podstaw teoretycznych i metodologicznych, a mianowicie: teoria regionu ekonomicznego; koncepcja aglomeracji miejsko-przemysłowej; modele systemu osadniczego; teoria przestrzennej samoorganizacji gospodarki; taksonomiczne ujęcie regionalizacji geograficzno-ekonomicznej.

W zakresie badań wyspecjalizowanych do osiągnięć takich należą wyniki dotyczące: specyfiki procesów urbanizacji oraz zmian przestrzenno-funkcjonalnych w Polsce; charakteru i modeli sieci osadniczej oraz systemu osadniczego; charakteru i kształtowania się wielkich aglomeracji miejsko-przemysłowych; rozkładu i potencjału przestrzennego ludności; typologii przestrzennej rolnictwa i użytkowania ziemi; form organizacyjnych działalności gospodarczej.

Poważną rolę odgrywają też badania czynników i charakteru zmiany organizacji przestrzennej systemu społeczno-gospodarczego kraju, a zwłaszcza badania rozwoju regionalnego i lokalnego kraju.

Trudno jest wymienić szczególne osiągnięcia praktyczne geografii społeczno-ekonomicznej. Jednak w sposób pośredni były one szeroko wykorzystywane w planowaniu przestrzennym, a zwłaszcza miejscowym i regionalnym, stanowiąc zaplecze koncepcyjne oraz dostarczając metod analitycznych. Przykładem jest tu zwłaszcza koncepcja i wyniki badawcze aglomeracji miejsko-przemysłowych, koncepcja regionu i metod regionalizacji.

4. ROZWÓJ GEOGRAFII W POLSCE, PORÓWNANIE Z POZIOMEM ŚWIATOWYM

Geografia polska reprezentuje poziom światowy zarówno ze względu na poziom wyników badawczych, jak i znaczny udział w postępie naukowym. Zyskuje wysoką ocenę w opiniach dotyczących poszczególnych osiągnięć oraz stanu dyscyplin geograficznych. Oczywiście nie wszystkie składniki tego dorobku zdołały się przedrzeć na forum światowe. Jest to spowodowane w poważnym stopniu publikacją znacznej części prac w języku polskim oraz regionalną problematyką prac geograficznych ukierunkowanych na potrzeby kraju.

Geografowie polscy prowadzą bardzo szeroką współpracę naukową z licznymi ośrodkami naukowymi o uznanej renomie naukowej zwłaszcza w krajach o wysokim poziomie rozwoju geografii, tj. w Wielkiej Brytanii, Niemczech, USA, Kanadzie, Francji, Belgii, Holandii, Włoszech, Szwecji, Finlandii, b. ZSRR, a zwłaszcza Rosji.

Również bardzo duży jest aktywny udział w konferencjach międzynarodowych z zaproszonymi referatami naukowymi i przewodnictwem obrad. Liczni polscy geografowie są zapraszani na kongresy, sympozja i konferencje międzynarodowe z zamówionymi referatami i w celu przewodniczenia obradom. Są to spotkania, które

odbywały się lub odbywają pod auspicjami Międzynarodowej Unii Geograficznej, Regional Science Association, Międzynarodowego Stowarzyszenia Badania Czwartorzędu (INQUA), Międzynarodowych Geologicznych Programów Korelacyjnych (ICCP 158 253) i Międzynarodowego Stowarzyszenia Geomorfologów i szeregu innych.

Od szeregu lat odbywają się też periodycznie seminaria bilateralne: polsko-angielskie, polsko-amerykańskie, polsko-niemieckie, polsko-czeskie, polsko-francuskie, polsko-włoskie, polsko-skandynawskie, polsko-austriackie, polsko-radzieckie (rosyjskie), polsko-japońskie oraz liczne konferencje zarówno w Polsce, jak i za granicą, które świadczą o wysokim poziomie polskiej geografii.

11 wybitnych geografów polskich uzyskało członkostwo honorowe towarzystw i akademii zagranicznych.

Członkami rzeczywistymi PAN są profesorowie: K. DZIEWOŃSKI, A. JAHN, M. KLIMASZEWSKI, J. KOSTROWICKI, ST. LESZCZYCKI, B. MALISZ; członkami korespondentami PAN profesorowie: R. DOMAŃSKI, S. KOZARSKI, L. STARKEL.

Członkami czynnymi PAU są profesorowie: M. KLIMASZEWSKI, S. KOZARSKI, L. STARKEL, członkiem korespondentem PAU: prof. I. DYNOWSKA.

Członkami Światowej Akademii Sztuki i Nauki są profesorowi: R. DOMAŃSKI, K. DZIEWOŃSKI; Akademii Europea profesorowie: R. DOMAŃSKI, L. STARKEL; New York Academy of Sciences doc. W. FROEHLICH, prof. S. KOZARSKI; Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina: profesorowie: A. JAHN, M. KLIMASZEWSKI, S. KOZARSKI; Norweskiej Akademii Nauk: prof. A. JAHN; Saskiej Akademii Nauk: prof. M. KLIMASZEWSKI; Fińskiej Akademii Nauk: prof. M. KLIMASZEWSKI; Chorwackiej Akademii Nauk i Sztuk: prof. M. KLIMASZEWSKI; Królewskiej Szwedzkiej Akademii Nauk: prof. M. KLIMASZEWSKI; Światowej Akademii Nauk Humanistycznych i Ścisłych Cambridge USA: prof. ST. LESZCZYCKI; Akademii Nauk Technicznych — Meksyk: prof. B. MALISZ; Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover: profesorowie: A. KUKLIŃSKI, Z. CHOJNICKI; Zagranicznego Królewskiego Towarzystwa Fizjograficznego w Lund, Szwecja: prof. L. STARKEL. Członkami honorowymi Królewskiego Instytutu Planowania Miast: prof. B. MALISZ. Członkowie honorowi PTG — profesorowie: A. JAHN, M. KLIMASZEWSKI, J. KONDRACKI, J. KOSTROWICKI, S. KOZARSKI, ST. LESZCZYCKI. Członkowie honorowi Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich: prof. A. JAHN, prof. M. KLIMASZEWSKI. Członek honorowy Polskiego Towarzystwa Meteorologicznego i Hydrologicznego: prof. ST. LESZCZYCKI. Towarzystwo Urbanistów Polskich: prof. ST. LESZCZYCKI.

Członkostwo honorowe towarzystw geograficznych uzyskali profesorowie: M. KLIMASZEWSKI — Rosji; J. KONDRACKI — Serbii, Czech, Węgier, Słowacji; J. KOSTROWICKI — Rosji, Francji, Serbii, Chorwacji, Słowenii, Bośni i Hercegowiny, USA, Włoch, Pn. Finlandii, Liège, Włoch, Meksyku; S. LESZCZYCKI — Francji, Serbii, Chorwacji, Słowenii, Austrii, Czech, Japonii, Włoch, Węgier; S. KOZARSKI — Węgier (Medal „Lajos Loczi”), L. STARKEL — Słowacji.

Członek honorowy Meksykańskiego Towarzystwa Kartograficznego, prof. M. KLIMASZEWSKI. Członek honorowy Królewskiego Towarzystwa Geograficznego — Londyn, prof. J. KOSTROWICKI.

Doktoraty *honoris causa* uzyskali profesorowie: K. DZIEWOŃSKI — UAM, A. JAHN — UAM, UMCS, Uniwersytetu Wrocławskiego, ST. LESZCZYCKI — UW, Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Uniwersytetu w Pradze, M. KLIMASZEWSKI — Uniwersytetu w Jenie, Uniwersytetu w Kijowie, Uniwersytetu w Bratysławie, Uniwersytetu w Cambridge Springs, Uniwersytetu w St. Andrews, Uniwersytetu w Uppsali, J. KOSTROWICKI — Uniwersytetu w Aix-Marseille, Uniwersytetu w Liège, Accademie Peloritana.

Geografowie polscy pełnili i pełnią liczne funkcje w organizacjach międzynarodowych. Prof. ST. LESZCZYCKI pełnił funkcję przewodniczącego IGU, a szereg uczestników polskich było przewodniczącymi komisji i grup roboczych IGU oraz członkami komisji. Również znaczny udział mają geografowie, a zwłaszcza społeczno-ekonomiczni, w działalności IRSA. Przewodniczącymi IRSA byli prof. K. DZIEWOŃSKI i prof. R. DOMAŃSKI. Prof. S. KOZARSKI był współzałożycielem i członkiem Working Committee on International Geomorphology oraz współzałożycielem i członkiem Komitetu Wykonawczego International Association of Geomorphologists. Wielu geografów jest też przewodniczącymi i członkami Komisji Międzynarodowej Unii Geograficznej, pełniąc czynną rolę w działalności tej organizacji. W ostatnim czasie biorą też aktywny udział w działalności takich nowych organizacji naukowych, jak: program IGCP przy UNESCO — prof. L. STARKEL, Human Dimension of Global Environmental Change — prof. Z. CHOJNICKI, Association of European Schools of Planning i innych.

Wśród geografów, którzy uzyskali nagrody zagraniczne należy wymienić szczególnie prestiżową honorową nagrodę w postaci pierścienia im. A. Löscha (Niemcy), którą uzyskał prof. K. DZIEWOŃSKI.

W obiegu międzynarodowym znajduje się szereg książek publikowanych w języku angielskim w kraju jak i zagranicą, która świadczy o wysokiej aktywności geografów polskich. Lista tych publikacji jest długa i dość trudno przedstawić ją w całości.

Chociaż trudno jest udokumentować w pełni linię i kierunki przyjazdów gości zagranicznych, to jednak można to stwierdzić na podstawie częściowych danych, że corocznie do polskich ośrodków naukowych przyjeżdża kilkadziesiąt osób z czołowych ośrodków zagranicznych w celu realizacji wspólnych projektów naukowych, udziału w sympozjach i seminariach naukowych, wygłaszania wykładów naukowych oraz odbywania staży. Biorąc pod uwagę powyższe informacje, należy zaliczyć polską geografię do czołowej grupy o wysokich osiągnięciach badawczych.

5. DOTYCHCZASOWY ROZWÓJ I FUNKCJE SPOŁECZNE

Formy organizacyjne. Istniejące formy organizacyjne polskiej geografii są wystarczająco dogodne dla funkcjonowania życia naukowego i dydaktyki. W szkolnictwie wyższym są one kształtowane w ramach statutów autonomicznych uczelni, przede wszystkim uniwersytetów, poza uruchamianiem kierunków studiów pozostających w jurysdykcji MEN oraz Rady Głównej.

Korzystna sytuacja istnieje w PAN, gdzie jednostki są powoływane przez Prezydium w ramach uprawnień ustawowych (ustawa o PAN), zgodnie z potrzebami rozwoju

nauki, lecz obecnie ze znacznymi ograniczeniami, które wynikają ze zbyt niskich nakładów finansowych za naukę.

Natomiast forum prezentacji wyników badań i dyskusji naukowej jest kształtowane wyłącznie wolą i sprawnością naukowo-organizacyjną samych uczonych (towarzystwa i stowarzyszenia naukowe, sympozja problemowe i konferencje naukowe). Przykładowo, jeśli zaistnieje potrzeba utworzenia organizacji naukowej, po spełnieniu minimum wymogów ustawy o stowarzyszeniach, można ją powołać do życia. Tak założono w 1991 r. Stowarzyszenie Geomorfologów Polskich.

Charakter rozwoju. Geografia jako całość rozwija się w skali światowej stabilnie. Jednakże są dyscypliny wyspecjalizowane, których rozwój jest szybki. Należy do nich geomorfologia, posiadająca od 1989 r. własną organizację (International Association of Geomorphologists), zrzeszającą około 3000 członków oraz liczne organizacje narodowe. W ostatnim dziesięcioleciu, poza najbardziej prestiżowym i najstarszym periodykiem „Zeitschrift für Geomorphologie”, powstały dwa międzynarodowe czasopisma geomorfologiczne „Earth Surface Processes and Landforms” oraz „Geomorphology”, a także czasopisma dyscyplin ościennych, których założenia i redagowanie spoczywa w rękach geomorfologów „Permafrost and Periglacial Processes” i „The Holocene”.

Nastąpił również wzrost badawczy geografii społeczno-ekonomicznej, głównie poprzez rozszerzenie pola jej zainteresowań w zakresie problematyki społecznej i kulturowej oraz zakresu badań interdyscyplinarnych takich międzynarodowych organizacji naukowych, jak International Regional Science Association oraz Association of European School of Planning.

Nowym forum współpracy części przyrodniczej i społeczno-ekonomicznej geografii, było w ostatnim czasie program „Human Dimensions of Global Environmental Change”. W ramach tego programu rozpoczęto badania nad problematyką ludzkiego aspektu globalnych zmian środowiska na poziomie międzynarodowym i narodowym.

Potrzeby i możliwości rozwojowe geografii. Problemy dalszego rozwoju kraju, a zwłaszcza jego przebudowy oraz użytkowanie i ochrony środowiska sprawiają, że geografia ma duże potencjalne pole badań i dalszych możliwości rozwoju. Wymaga to jednak znacznego postępu teoretycznego i doskonalenia metod i technik badawczych, które pozwolą bardziej efektywnie rozwiązywać stare i nowe problemy i uzyskać lepszą „jakość” wiedzy, wzbogacając jej wartość poznawczą i użyteczność praktyczną.

Szczególnie ważne jest dokonanie postępu w dziedzinie informacyjnej, tj. technik uzyskiwania i przechowywania danych, a zwłaszcza GIS, rozbudowy stałych stacji terenowych i laboratoriów. Poważne znaczenie może też mieć rozszerzenie i dostarczenie systemu statystyki regionalnej i informacji sieciowej do potrzeb badań geografii.

Polska geografia potrzebuje, jak cała nauka w naszym kraju, zdecydowanej poprawy finansowania, która umożliwi modernizację warsztatów badawczych oraz w ten sposób wzrost możliwości badań opartych na nowych technikach. Obecnie postęp modernizacyjny odbywa się zaledwie jednostkowo, poprzez granty KBN o wyższych nakładach finansowych.

STUDIA DOKTORANCKIE

Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN — studia doktoranckie środowiskowe w zakresie geografii ekonomicznej i przestrzennego zagospodarowania PAN — studia doktoranckie środowiskowe w zakresie geografii ekonomicznej i przestrzennego zagospodarowania; Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW — studia doktoranckie w zakresie geografii.

Poznań: Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM — studia doktoranckie w zakresie geografii.

Łódź: Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UŁ — studia doktoranckie w zakresie geografii.

Kraków: Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UJ — zaoczne studia doktoranckie w zakresie geografii.

Sosnowiec: Wydział Nauk o Ziemi i Wydział Biologii i Ochrony Środowiska UŚ — studia doktoranckie w zakresie przyrodniczych podstaw ochrony środowiska.

STUDIA PODYPLOMOWE

Warszawa: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW — studia podyplomowe w zakresie geografii (dla pracujących), kartografii i fotointerpretacji.

Łódź: Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UŁ — studia podyplomowe w zakresie kształtowania i ochrony środowiska.

Poznań: Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych UAM — studia podyplomowe w zakresie geografii.

Kraków: Wydział Geograficzno-Biologiczny WSP — studia podyplomowe (licencjat); Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UJ — studia podyplomowe w zakresie kształtowania i ochrony środowiska, studia podyplomowe w zakresie turystyki (od lutego 1995).

Lublin: Wydział Biologii i Nauk o Ziemi UMCS — studia podyplomowe w zakresie kształtowania i ochrony środowiska.

Wrocław: Wydział Nauk Przyrodniczych UW. — studia podyplomowe w zakresie geografii (dla nauczycieli), studia podyplomowe w zakresie kształtowania i ochrony środowiska, podyplomowe studium turystyki.

Szczecin: Wydział Nauk Przyrodniczych USz. — studia podyplomowe w zakresie geografii.

Kielce: Wydział Matematyczno-Przyrodniczy WSP w Kielcach — studia podyplomowe w zakresie geografii.

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN: „Przegląd Geograficzny” (kwartalnik, jęz. polski), „Dokumentacja Geograficzna” (2-miesięcznik, jęz. polski), „Dokumentacja Geograficzna” (2-miesięcznik, jęz. polski), „Prace Geograficzne” (seryjne, jęz. polski), „Zeszyty IGiPZ PAN (seryjne, jęz. polski), „Geographia Polonica” (seryjne, jęz. obce — ang.), „Conference Papers” (seryjne, okazjonalne, jęz. obce — ang.), „Geographical Studies” (seryjne, jęz. angielski). Uniwersytet Warszawski: „Prace i Studia Geograficzne” (seryjne, nieregularne, jęz. polski), „Miscellanea Geographica” (seryjne, jęz. obce), „Studia Regionalne i Lokalne” (seryjne, jęz. polski), „Studia z Gospodarki Przestrzennej” (seryjne, jęz. polski), „Regional and Local Studies” (seryjne, jęz. angielski). Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN: „Studia KPZK” (seryjne, jęz. polski, geografia i nauki pokrewne), „Biuletyn KPZK” (seryjne, jęz. polski, geografia i nauki pokrewne). Polskie Towarzystwo Geograficzne: „Polski Przegląd Kartograficzny” (kwartalnik, jęz. polski).

Uniwersytet Gdański: „Zeszyty Naukowe Wydziału Biologii, Geografii i Oceanologii Uniwersytetu Gdańskiego”, „Seria Geografia” (seryjne, jęz. polski).

Uniwersytet Jagielloński: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Prace Geograficzne” (seryjne, jęz. polski). Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie: „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny”, „Prace Geograficzne” (seryjne, jęz. polski). Oddział PAN w Krakowie, Komisja Nauk Geograficznych: „Folia Geographica-Physica” (seryjne, jęz. polski), „Series Geographica-Oeconomica” (seryjne, jęz. polski).

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej: „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, ser. B. Geographia, „Geologia, Mineralogia, et Petrographia” (rocznik, jęz. polski).

Uniwersytet Łódzki: „Acta Geographica Lodziensia” (rocznik, jęz. polski, obce), „Acta Universitatis Lodzensis”, „Folia Geographica”, ser. II (seryjne, jęz. polski), „Turyzm” (półrocznik, jęz. polski, obce), „European Spatial Research and Policy” (rocznik, jęz. ang.), „Biuletyn Peryglacyjny” (seryjne, nieregularne, jęz. angielski).

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza: „Quaestiones Geographicae” (rocznik, jęz. angielski), „Concepts and Methods in Geography” (rocznik, jęz. angielski), „Seria Geografia”, UAM (seryjne, jęz. polski), „Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią” (rocznik, jęz. polski), Akademia Ekonomiczna w Poznaniu: „Zeszyty Naukowe AE”, „Prace z Zakresu Gospodarki Przestrzennej” (rocznik, jęz. polski).

Uniwersytet Śląski: „Geografia. Studia et Dissertationes” (rocznik, jęz. polski), „Kras i Speleologia” (rocznik, jęz. polski), „Wybrane Zagadnienia Geografii Społeczno-Ekonomicznej” (półrocznik, jęz. polski), „Kształtowanie Środowiska Przyrodniczego i Ochrona Przyrody na Obszarach Uprzemysłowionych i Zurbanizowanych” (kwartalnik, jęz. polski). Polskie Towarzystwo Geograficzne: „Fotointerpretacja w Geografii” (rocznik, jęz. polski).

Uniwersytet Mikołaja Kopernika: „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, „Geografia — Rozprawy UMK” (seryjne, jęz. polski), „Studia Societatis Scientiarum Toruniensis Sectio c. Geographia et Geologia” (seryjne, jęz. polski).

Uniwersytet Wrocławski: „Prace Instytutu Geograficznego”. Seria A. „Geografia Fizyczna”, Seria B. „Geografia Społeczno-Ekonomiczna”, Seria C. „Meteorologia i Klimatologia” (seryjne, jęz. polski), „Studia Geograficzne” (seryjne, jęz. polski), „Results of Investigations of the Polish Scientific Spitsbergen Expeditions” (seryjne, okazjonalne, jęz. angielski). Polskie Towarzystwo Geograficzne: „Czasopismo Geograficzne” (kwartalnik, jęz. polski).

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach: „Kieleckie Studia Geograficzne” (rocznik, jęz. polski).

Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku: „Słupskie Prace Matematyczno-Przyrodnicze” (seryjne, jęz. polski), „Materiały z Konferencji” (Geografia fizyczna) (seryjne, jęz. polski).

W 11 ośrodkach geograficznych (z wyjątkiem najmłodszego ośrodka geograficznego w Szczecinie) jest wydawanych 47 tytułów wydawnictw ciągłych. Z formalnego punktu widzenia wydawnictwa ciągle z zakresu geografii można podzielić na czasopisma — wydawane z określoną częstotliwością (takich jest 11) — oraz wydawnictwa seryjne — publikowane z zasady nieregularnie (takich jest 36), chociaż część jednostek naukowo-badawczych zabiega, aby wydawnictwa seryjne ukazywały się co najmniej, tak jak niektóre roczniki.

Wśród wydawców wydawnictw ciągłych z zakresu geografii można wyróżnić: jednostki organizacyjne Polskiej Akademii Nauk (przede wszystkim Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, który wydaje 7 tytułów, ale także Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, który wydaje 2 serie multidyscyplinarne zawierające wiele opracowań z zakresu geografii i Komitet Nauk Geograficznych Oddziału PAN w Krakowie); jednostki organizacyjne uniwersytetów (24 tytuły), wyższych szkół pedagogicznych (3) i uczelni ekonomicznych (1); towarzystwa naukowe, w tym przede wszystkim Polskie Towarzystwo Geograficzne (2 kwartalniki i 1 rocznik) oraz niektóre towarzystwa regionalne, wspierane przez pracowników naukowych ośrodków (np. Łódzkie Towarzystwo Naukowe — „Biuletyn Peryglacyjny”, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk — „Badania nad Polską Zachodnią”, seria A czy też Toruńskie Towarzystwo Naukowe — „Studia Societatis Scientiarum Toruniensis”, Sectio C.).

Pośród czasopism, należy zwrócić uwagę na te, których częstotliwość ukazywania jest największa. Do takich czasopism należy dwumiesięcznik „Dokumentacja Geograficzna” (w którym publikowane są zarówno zwarte całościowe prace, jak i zbiory artykułów dotyczące określonego problemu), dwa podstawowe kwartalniki ogólnogeograficzne, publikujące artykuły pracowników z ośrodków całego kraju, tj. „Przegląd Geograficzny” i „Czasopismo Geograficzne” oraz dwa kwartalniki specjalistyczne: posiadający już pozycję „Polski Przegląd Kartograficzny” i nowszy tytuł z ośrodka górnośląskiego „Kształtowanie Środowiska Przyrodniczego i Ochrona Przyrody na Obszarach Uprzemysłowionych i Zurbanizowanych”. Dwa tytuły wydawane są w cyklu półrocznym, a pozostałe tytuły czasopism w cyklu rocznym. Należy też zwrócić uwagę, iż niektóre czasopisma prawdopodobnie ze względów organizacyjnych i finansowych łączą dwa kolejne zeszyty lub tomy w całość (w tym także „Przegląd Geograficzny” i „Czasopismo Geograficzne”).

Z 47 tytułów wydawnictw ciągłych z zakresu geografii 10 wydawanych jest w językach obcych, najczęściej w języku angielskim. 5 tytułów wychodzi w ośrodku warszawskim, w tym najbardziej znaną serią jest *Geographia Polonica* (ponad 60 wolumenów), a na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ukazały się kolejne tytuły *Conference Papers* (referaty z konferencji i seminariów geografów polskich i innych nacji), *Geographical Studies Special Issue*, *Miscallanea Geographica* i *Regional and Local Studies*. W ośrodku poznańskim ukazują się 2 tytuły: *Quaestiones Geographicae* (15 wolumenów) i *Concepts and Methods in Geography* (5 wolumenów). W ośrodku łódzkim tradycyjnie od kilkunastu lat w języku angielskim wychodzi początkowo wydawany po polsku *Biuletyn Peryglacyjny* oraz od 1994 r. ukazuje się nowy rocznik redagowany przez zespół międzynarodowy (Bratysława, Bristol, Groningen) *European Spatial Research and Policy*. We Wrocławiu okazjonalnie wychodzą w języku angielskim zeszyty poświęcone badaniom na Spitsbergenie *Results of Investigations of the Polish Scientific Spitsbergen Expeditions*. Należy też zwrócić uwagę, że niektóre zeszyty serii tradycyjnie wydawanych w języku polskim okazjonalnie publikowane są w językach obcych (np. w Łodzi, Poznaniu, Krakowie, Wrocławiu).